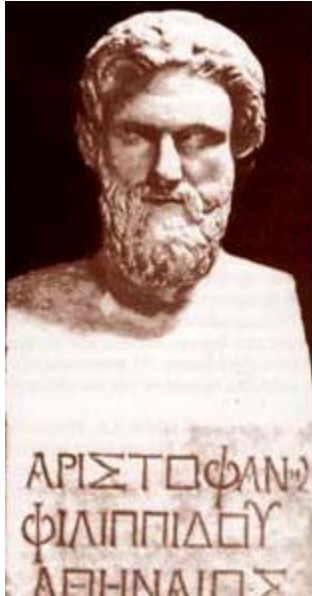

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ

Η ΖΩΗ ΤΟΥ

Ο μεγαλύτερος από τους αρχαίους Έλληνες κωμωδιογράφους, ο Αριστοφάνης, γιος του *Φιλίππου*, γεννήθηκε ίσως στην *Αίγινα* το 450 π.Χ. (ή 452) και πέθανε το 385 π.Χ. (ή 380). Γενικά οι πληροφορίες που έχουμε για τη ζωή του είναι ελάχιστες και αλληλοσυγκρουόμενες. Ο πατέρας του ήταν γνήσιος Αθηναίος από το δήμο *Κυδαθηναίων* κι έτσι τον θεωρούσαν ντόπιο. Πήγε όμως στην Αίγινα για να καλλιεργήσει κάτι κτήματα που μοιράστηκαν σε κληρούχους πολίτες και έμεινε στο νησί αυτό αρκετά χρόνια. Μπορεί λοιπόν να γεννήθηκε εκεί και ο Αριστοφάνης, αλλά μπορεί να γεννήθηκε και στην Αθήνα, όπως και ο ίδιος και μερικοί σχολιαστές υποστηρίζουν. Παρόλα αυτά είναι γνωστό ότι ο αντίζηλός του ποιητής *Εύπολις* και πολιτικός *Κλέωνας*, που τόσο άγρια τον σατίρισε ο Αριστοφάνης στις κωμωδίες του *Ιππής* και *Βαβυλώνιοι*, κίνησαν εναντίον του κωμωδιογράφου "*γραφήν ξενίας*", δηλ. ζήτησαν να χαρακτηριστεί ο Αριστοφάνης ξένος και να πάψει να έχει δικαιώματα Αθηναίου πολίτη. Τρεις φορές κινήθηκε τέτοια διαδικασία, μα ο Αριστοφάνης και στις τρεις κέρδισε και παρέμεινε Αθηναίος πολίτης.

Από τα έργα του φαίνεται ότι είχε εξαιρετική μόρφωση, γενική και ειδική. Εκτός από την καθολική μόρφωση, την οποία η Αθήνα του Περικλή έδινε στους νέους, γνώριζε άριστα τα έργα των προηγούμενων ποιητών και φρόντισε να τελειοποιηθεί στη σκηνική τέχνη.

Μέσα από τα έργα του επίσης φαίνεται ότι γνώριζε πολύ καλά τις τραγωδίες του Αισχύλου, τον οποίο θαύμαζε για τη συντηρητικότητά του και στον οποίο, στους *Βατράχους*, ύστερα από μεγάλη διαδικασία, που γίνεται στον Άδη, δίνει τα πρωτεία της ποίησης. Επίσης είναι άριστος γνώστης των ωδών του *Πίνδαρου* και του *Στησίχορου*. Εκείνος όμως που επέδρασε πολύ στο ύφος, στην τεχνική και στη γλώσσα του Αριστοφάνη ήταν ο Ευριπίδης, παρόλο που αποτελούσε το μόνιμο στόχο των επιθέσεων και των διακωμωδησέων του. Ο *Κρατίνος*, για να χαρακτηρίσει την προσκόλληση αυτή του Αριστοφάνη στον Ευριπίδη, έπλασε το ρήμα *ευριπιδαριστοφανίζειν*. Ο Αριστοφάνης, όπως φαίνεται στους *Όρνιθες* (στίχ. 690), είχε μελετήσει τις θεωρίες των Ορφικών, τις οποίες και πίστευε.

Από την Αίγινα, όπου ήταν εγκαταστημένος, παρακολουθούσε με πολύ ενδιαφέρον την πολιτική κίνηση των Αθηνών και σατίριζε τα τρωτά της. Αλλά ο ίδιος ζούσε στην αφάνεια μια ήσυχη ζωή και, για να προστατεύσει αυτή του τη γαλήνη, παρουσίαζε τις περισσότερες από τις κωμωδίες του με το όνομα άλλων ποιητών και ηθοποιών. Για την υπόλοιπη ιδιωτική του ζωή ελάχιστα είναι γνωστά. Πιστεύεται ότι ο ερημίτης αυτός ποιητής ήταν ηθικός, σεμνός, συντηρητικός, αφοσιωμένος στην τέχνη και στις ιδέες του, για τις οποίες αγωνιζόταν σ' όλη του τη ζωή.

Η πρώτη εμφάνιση έργου του Αριστοφάνη στο αθηναϊκό κοινό είναι βέβαιο ότι έγινε το 427 π.Χ. Παίχτηκε τότε στο θέατρο η πρώτη του κωμωδία **Δαιταλῆς** (γλεντοκόποι).

Ο Αριστοφάνης νυμφεύτηκε νωρίς και απέκτησε τρεις γιους, το *Φίλιππο*, το *Νικόστρατο* και τον *Αραρότα*. Ο τελευταίος ήταν και αυτός κωμικός ποιητής και με το όνομά του ο Αριστοφάνης δίδαξε στα τελευταία χρόνια της ζωής του τις κωμωδίες του **Κώκαλον** και **Αιολοσίκωνα**. Ο Αραρότας δίδαξε και δικά του πρωτότυπα έργα.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Είναι γνωστό ότι έγραψε 44 κωμωδίες, από τις οποίες αμφισβητούνται τέσσερις: **Ποίησις**, **Ναυαγός**, **Νήσοι** και **Νίοβος**, που από πολλούς αποδίδονται στον Αρχίππο. Από τα γνήσια έργα του σώζονται 11, τα οποία κατά χρονολογική σειρά παρουσιάζουμε πιο κάτω με μια σύντομη περίληψη:

1) **Αχαρνείς** (425 π.Χ.). Είναι μία από τις καλύτερες κωμωδίες του Αριστοφάνη. Σ' αυτήν ο ποιητής με κάθε τρόπο ζητά την ειρήνη. Με τον πρωταγωνιστή της κωμωδίας, τον αγρότη και ειρηνόφιλο *Δικαιόπολη*, έρχεται σε αντίθεση ο τολμηρότατος πολεμιστής *Λάμαχος*, που τραυματισμένος στη μάχη επιστρέφει σε άθλια κατάσταση και προκαλεί το γέλιο των θεατών. Η κωμωδία πήρε το όνομά της από το χορό, που τον αποτελούν χωρικοί *Αχαρνείς*.

2) **Ιππής** (422 π.Χ.). Εδώ σατιρίζεται ο δημαγωγός *Κλέων*. Ο πολιτικός αυτός παρουσιάζεται ως δούλος του δήμου με το όνομα *Παφλαγών*. Η ονομασία της κωμωδίας οφείλεται στους ιππείς, που αποτελούσαν την τάξη η οποία εχθρευόταν πολύ το δημαγωγό.

3) **Νεφέλαι** (423 π.Χ.). Η κωμωδία σατιρίζει τους σοφιστές και ιδιαίτερα το Σωκράτη, που διαφθείρει δήθεν τους νέους με την καλή του διδασκαλία. Το όνομα η κωμωδία το πήρε από τις *νεφέλες*, τις οποίες ο Σωκράτης, κατά τον κωμικό, θεωρεί θεές και μ' αυτές αντικαθιστά τους θεούς της πόλης.

4) **Σφήκες** (422 π.Χ.). Με την κωμωδία αυτή σατιρίζει ο Αριστοφάνης τα οχλοκρατικά δικαστήρια των Αθηνών και τους δικαστές, οι οποίοι δικάζοντας σύμφωνα με τα συμφέροντα και τα πάθη τους, απεικονίζονται σαν σφήκες, που με το κεντρί τους χτυπούν τους ανθρώπους.

5) **Ειρήνη** (421 π.Χ.). Το θέμα της είναι ίδιο με το θέμα της κωμωδίας "*Αχαρνείς*". Σ' αυτήν, διακωμωδώντας την πολυπραγμοσύνη και τη φιλοπόλεμη τάση των Ελλήνων, υποστηρίζει την Ειρήνη, την οποία διαπραγματεύονταν οι *Αθηναίοι* και οι *Λακεδαιμόνιοι* μετά το θάνατο του *Κλέωνα* και του *Βρασίδα* και η οποία πραγματοποιήθηκε ύστερα από λίγο με το *Νικία*.

6) **Όρνιθες** (414 π.Χ.). Σ' αυτή δύο πολίτες Αθηναίοι, για να αποφύγουν τους συκοφάντες και τους δημαγωγούς της πατρίδας τους, προσφεύγουν στους όρνιθες (πουλιά) και προσπαθούν να κατασκευάσουν ανάμεσα στη Γη και στον Ουρανό μια φανταστική πόλη, τη "*Νεφελοκοκκυγίαν*". Αλλά, κατά τον κωμικό, στην Αθήνα τόσο αφθονούσαν οι φαύλοι και διεφθαρμένοι, ώστε και την εναέρια αυτή πόλη θα

γέμιζαν, αν δε διώχονταν από αυτήν. Έτσι ο ποιητής διακωμωδεί τους συκοφάντες και τους κόλακες του δήμου, καθώς και τις θεωρίες για νέα πολιτεύματα.

7) **Λυσιστράτη** (411 π.Χ.). Η ηρωίδα αυτή, της οποίας το όνομα είναι πλαστό, θέλοντας να συμφιλιώσει τους Έλληνες που αλληλοσκοτώνονται, συγκάλεσε συνέλευση γυναικών από την Πελοπόννησο και τη Βοιωτία. Γιατί, κατά τη γνώμη της, η σωτηρία της Ελλάδας εξαρτάται από την ικανότητα των γυναικών, αφού οι άνδρες αποδείχτηκαν ανίκανοι να σταματήσουν τον αιματηρό πόλεμο.

8) **Θεσμοφοριάζουσai** (411 π.Χ.). Πήραν το όνομα από τη γιορτή της Δήμητρας, *Θεσμοφόρια*, την οποία μόνο οι γυναίκες γιόρταζαν. Κατά τη διάρκεια της γιορτής αυτής οι γυναίκες σκέφτονται την καταστροφή του Ευριπίδη, γιατί αυτός ήταν μισογύνης και συκοφαντούσε το γυναικείο φύλο. Σ' αυτή διακωμωδεί την τραγωδία του Ευριπίδη και το θηλυπρεπή τραγικό Αγάθωνα.

9) **Βάτραχοι** (405 π.Χ.). Στην κωμωδία αυτή ο Αριστοφάνης μετά το θάνατο των τριών μεγάλων τραγικών, διοργανώνει στον Άδη ποιητικό διαγωνισμό, στον οποίο, με πρόεδρο το Διόνυσο, διεκδικούν τα πρωτεία της τραγικής τέχνης ο Αισχύλος και ο Ευριπίδης. Ο Αριστοφάνης με πολλή λεπτότητα κρίνει τους δύο τραγικούς. Τελικά ο Διόνυσος ανακηρύσσει νικητή τον Αισχύλο, τον οποίο φέρνει στο φως της ζωής, αντί του Ευριπίδη.

10) **Εκκλησιάζουσai** (392 π.Χ.). Εδώ διακωμωδεί τις ιδέες για χειραφέτηση των γυναικών και για κοινοκτημοσύνη, τις οποίες μετά τον *Πελοποννησιακό πόλεμο* παρουσίασαν διάφοροι ευφάνταστοι πολιτικοί. Οι γυναίκες συγκεντρώνονται σε "*εκκλησία*", κατά την οποία ψηφίζουν την κοινοκτημοσύνη και στο εξής να διευθύνουν αυτές τα δημόσια πράγματα αντί των ανδρών, των οποίων οι ανοησίες πολλές συμφορές προκάλεσαν ως τώρα.

11) **Πλούτος** (388 π.Χ.). Εδώ διακωμωδείται η κακή διανομή του *Πλούτου*, που, επειδή είναι τυφλός, πηγαίνει στους κακούς. Αλλά ένας χρηστός πολίτης, ο *Χρεμύλος*, συναντά τον τυφλό θεό, θεραπεύει τα τυφλά του μάτια και εκείνος δίνει τα πλούτη του στους αγαθούς και τους κακούς τους κάνει φτωχούς. Στην κωμωδία αυτή ο ποιητής δε διακωμωδεί ορισμένα πρόσωπα, αλλά καταστάσεις και άτομα, όπως στις "*Εκκλησιάζουσες*". Γι' αυτό με τις δύο αυτές κωμωδίες ο Αριστοφάνης περνά από την αρχαία στη μέση κωμωδία.

Από τα έργα του Αριστοφάνη που δε σώθηκαν και από τα οποία έχουμε μικρά ή μεγάλα αποσπάσματα είναι γνωστά κατά χρονολογική σειρά τα εξής: **Δαιταλείς**, **Βαβυλώνιοι**, **Ολκάδες**, **Γήρας**, **Αμφιάραος**, **Τρυφάλης**, **Λήμνιοι**, **Γηριτάδης**, **Φοίνισσαι**, **Κώκαλος**, **Αιολοσίκων**. Από τα υπόλοιπα, που δε σώθηκαν, γνωρίζουμε τους τίτλους μερικών, όπως **Ανάργυρος**, **Δαναΐδαι**, **Πελαργοί**, **Προάγων** κλπ.